

Juledag - solens dag

For hvert år som går, blir julen i større og større grad utnyttet kommersielt. Julen er årets største forretningsstid. Gaveflommen forberedes. Ikke bare for å tilfredsstille kundenes behov, men først og fremst for å få dem til å kjøpe mest mulig, d. v. s. mer og mer. - Julegatene driver opp kjøpestemningen. Nu skal der kjøpes. Og nu skal der spises. Man starter med de store restaurantjulebord lang tid i forveien for liksom å ove seg og å komme i god form til de store matslag i julehelgen. Julen er familiefestenes og lekenes tid med julaften som klimaks av mat- og pakke-ekstase. - Julen er bokenes tid, d. v. s. ikke åndens. Det er tvertimot særlig om våren og om sommeren alle de boker skrives, som så blir trykt om høsten for å komme med i juleflommen. For salget hører julen til. Den bok som ikke er solgt 1. juledag, må rett og slett være god, hvis den skal ha sjanse til å bli solgt senere.

Julen er utvilsomt også den største kirkefest. Aldri er kirkene så fulle av mennesker. Man vil ha det også med. Folk som ellers aldri viser seg i kirken, vil gjerne høre juleevangeliet og julesangene. Man kan liksom ikke nyde juleflesket og juledrammene fullt så intenst, hvis man ikke først har fått hjertet myket litt opp med for eksempel "Oss er idag ..."

"Gi keiseren hva keiserens er, og Gud hva Guds er, " sa de første kristne og mente naturligvis at keiseren skulde få minst mulig. For lenge siden er man kommet til det mer fornuftige: "Gi Gud hva Guds er, " - det vil si minst mulig, for eksempel et følelsens stemningsbrus et par ganger i året.

Er julen noesomhelst annet enn en tradisjonen fest som forer med seg så mange materielle goder og gøtter at man ikke vil unnvære den? - Sammenlagt stiger ikke et folks velstand i juletiden. Tvertimot odsles der meget bort. Men man feler at velstanden stiger, fordi man en tid slipper seg los og lar skjulte reserver komme til syne. Det er skinnet av velstanden som oker i juletiden. og skinnet er skjont, - og for så vidt en tilstrekkelig grunn til å feire julen videre slik som for.

Og så alle disse varme håndtrykk og smilende øyne: "Gledelig jul! ", - Det er så å si forbudt å være sur og kjellig. - Julen er den sosiale varmes tid. Man feler formelig tross alt at man er et godt menneske, og alle er så snille og hjertelige, - iallfall ut romhelgen. - Julen er fredens tid. Fred på hele jorden. Forhåpentlig blir ikke freden forstyrret av ubehagelige nyheter. Noen dager for jul en gang for lenge siden måtte vi like under det store, glade budskap, som sto trykt med fete typer overst på avisenes forstesider: "Juleoiet er kommet, " - lese den bitre melding "Helsinki bomhet" med like store typer. Men det var i 1939 og er svært lenge siden.

Man bør fortsette å feire julen som for med gavepakker og familiefester, med mat og drikk, med leker og spøk, med fred og varme hjerter. Der er mer enn nok av kulde og ufred ellers.

Men har julen også et virkelig åndelig innhold? Har julen noesomhelst med det kristne budskap å gjøre? Har julen noe i seg som kan omforme hele menneskelivet? Eller er den "kristne jul" en ren illusjon?

Jesusbarnet ble jo født natten til den 25. desember, vil man kanskje svare. Er det så sikkert? Hvorledes vet man det? Det står ikke i Bibelen. I hvilket historisk dokument står det? Det står ikke i noe historisk dokument i det hele tatt. - Men hvis det nu er sant at Jesusbarnet ble født denne natt, har så denne fødselsdag noen særlig betydning? Er det bare en vanlig tradisjonell minnefest, som like gjerne kunde ha vært plassert hvorsomhelst ellers i året? Bare for å få en ekstra kirkefest? Eller er der et spesielt åndelig innhold i nettopp dette at det er den 25. desember?

La oss undersøke saken nærmere.

I de første tre århundreder av kristendommens utvikling var de kristne få og forfulgte eller ofte bare foraktete. Det er katakombenes tid, hvor bare de som helt ut er overbeviste kristne, også blir kalt kristne. - Hvilket bilde av fre]seren Kristus er det som gir dem kraft og håp? Det er hverken Jesusbarnet eller den korsfestede. Det er den Oppstandne. Påskemorgen er hovedfestdagen. Det er livets seier over doden. Det er lysets seier over mørket. og den seirende Kristus blir gjerne avbildet som en strålende yngling. Disse første, forfulgte kristne var overbeviste om at Kristus var den eneste redning, at han var Sannheten, Veien og Livet. Enten var man ikke kristen, eller også var Kristus hele livets kjerne. Kristus skulde gjennomtrenge hele jordlivet, - ja, hele jorden, alle skapninger sukker etter forløsning, heter det.

I disse tre første århundreder blir julen i det hele tatt IKKE feiret som en egen kristen fest.

Ved siden av påsken, hovedhøytiden, finner vi i det 2. århundrede at 6. januar trer sterkt frem, særlig i kret-

sen omkring Basilides. - Det er Jordandåpens dag. Det er den dag hvor "himlene åpnet seg", hvor Ånden i en dues skikkelse stiger ned over Jesus av Nazaret, som så blir erkjent som Guds Salvete, Kristus, Guds Sonn.

Men når ble Jesusbarnet født? Forst i det 3. århundrede finner vi en rekke formodninger om dette. Noen sier den 28. mars, andre den 2. april, den 19. april eller den 20. mai. De som nevner dette, mener da som regel ikke fødselen, men unnfangelsen. Om selve fødselen taler man lite. Clemens Alexandrinus sier til og med ironiske bemerkninger mot dem som vil "beregne" fødselsdagen.

Jordandåpens dag derimot, den 6. januar trer sterkere frem. Det var så å si den åndelige fødselsdag, den dag Kristus kom til syne - Epifanidagen. - Særlig blant de kristne i Egypten ble denne dag en høytidsdag ved siden av påskedag. Kristus, Guds Sonn, stiger ned til jorden og kommer til syne i Jordandåpen. Denne "fødsel" ble så forbundet med Jesusbarnets fødsel i Bethlehem. Og man feiret blant de kristne i Egypten i det 4. århundredes begynnelse Jesusbarnets fødsel natten mellom den 5. og 6. januar. Der er fra denne tid oppbevart en papyrustekst med liturgi som feirer denne fødselsfest. Og Afrem Syrer skildrer den store høytid den 6. januar som dåpsfest og fødselsfest. - Dette er ved midten av det 4. århundrede.

Imidlertid begynner man noen steder å adskille disse to høytider, slik at man beholder den 6. januar som dåpsdagen, Epifanidagen, men "forskyver" feiringen av Jesusbarnets fødsel til den 25. desember. Dette er første gang bevidnet i året 336. Nu er kristendommen blitt offisielt anerkjent. Den har allerede hatt sitt første kirkemote i Nikea i året 325, hvor lærerstridighetene straks slo ut i full blomst, hvor partiene sto steilt mot hverandre og hvor man ved flertallsbeslutning kom frem til det som skulde betraktes som den rette lære. - I året 354 blir den 25. desember offisielt anerkjent som den rette dag til å feire Jesusbarnets fødsel. Det tar flere årtier for dette blir gjennomført. Til Antiokia kommer denne høytidsfeiring først i året 386, hvor Johannes Chrysostomos holder en stor preken med oppfordring til å feire den 25. desember som dagen for frelserens fødsel.

Det var ingen tilfeldighet at nettopp denne dag ble valgt. I mange århundreder, og allerede for vår tidsregnings begynnelse, hadde denne dag vært hovedhøytidsdagen for Mithrarelionen og Mithramysteriene, som i denne tid hadde meget stor utbredelse enn kristendom men, og som av mange kirkefedre ble ansett for å være kristendommens hovedmotstander.

I nærheten av Bombay er der den dag i dag ca. 100 000 Mithradyrkere som i direkte linje har fortsatt den gamle Mithrareligion, naturligvis med modifikasjoner.

Men i Europa ble den utryddet med hård hånd av Kristi stridsmenn.

Takket være forskernes flid er nu så mange levninger funnet, at man kan danne seg et sammenhengende bilde av Mithrarelionen som hadde Mithramysteriene som sin kjerne.

Mithrareligionens gud er den store Solgud, himmelens og jordens skaper. Det er antagelig den gudsforestilling som i den romerske keisertid kommer nærmest de kristnes Gud Fader. Mithra selv er Solgudens formidler. På Solgudens bud hjelper han menneskene og kjemper mot det onde. - I Mithrarelionen finner - vi et storslått bilde av hele verdensutviklingen, fra skapelsen og gjennom flere store katastrofer, en syndflod som har vært og en forferdelig ildkatastrofe som skal komme. Alt det onde går da til grunne og verden oppstår i en forklart skikkelse. Dod og oppstandelse av det nye liv er et kjernemotiv i Mithrarelionen. Mithra dreper stadig på nytt tyren. Det er en kamp mot alt det lidenskapelige som raser vilt. og det er et offer, hvor alle livskreftene ofres i lysets, Solgudens, tjeneste. Av doden vinnes nytt liv. På et bilde ser vi hvorledes der ut av den drepte tyr vokser et kornaks.

Denne store verdenskamp mot det onde frem til det nye, evige liv skulde hver enkelt Mithradyrker gjennomleve. Mithrarelionen er en aktiv kampreligion. Styrke, mot, taperhet, utholdenhet, troskap, sannferdighet er kardinaldyder. I Mithramysteriene måtte alle som skulde innvies (mystene), gjennomgå de hardeste prøvelser. Gregor av Nazianz (4. årh.) forteller om 80 prøvelser: " - forst de lettere og så de vanskeligere i en bestemt rekkefølge. Forst lot de mystene hungre, undertiden opptil 50 dager i trekk. Hvis vedkommende holdt tappert ut, ble han pisket igjen, to dager i trekk. Så måtte han ut i sneen, tyve dager varte det. Slik fortsatte de. Greidde mysten det, ble han til slutt innviet i det fullkomne mysterium. " Bare meget hårdfore og viljesterke menn kunde nå høyt opp i gradene. Parallelt med disse fysiske-sjelelige prøvelser gikk andre prøvelser av rent sjeleligmoralisk art: å kunne motstå fristelser, å kunne beherske seg, å kunne gi avkall på ære for seg selv. Når tredje grad (der var i alt syv grader) var oppnådd, ble en seierskrans rakt til mysten. Han skulde nekte å ta imot den med ordene: "Mithra er min krans."

Mithrarelionen er en religion som fikk stor utbredelse, hvor tilhengerne kunde telles i millioner. Men Mithramysteriene var aldri massebevegelse. Innvielsens kultlokaler var alltid så små at der ikke kunde være mer enn 100 til stede. - Massemoter forekom altså her aldri. - Hvorledes var det sted de innviete mottes? Der er funnet en rekke slike kultlokaler, mithreer. De er alle underjordiske, enten naturlige grotter eller laget slik at

de virker som underjordiske grotter. Under kirken San Clemente i Rom er et av de best bevarte mithreer.

En trappe forer ned til inngangen som er på den ene kortsiden av et rektangel. På begge langsiden er der en stenbank langs veggen. Det åpne rom mellom stenbankene, midtgangen, er bare 2, 5 m bred. Taket er hvelvet. Ofte var stjernehimmelen malt på det. Men intet lys kommer inn utenfra. Det eneste som lyser i grøtens mørke, er flammen fremme på alteret foran Mithrabilledet, Mithra som beseierer tvren, mørket, kulden, doden, det onde, for at lyset og varmen, livet og det gode skal seire. Flammen skulde lyse evig, den måtte aldri slukkes ut. - På begge sider av Mithra står ofte avbildet hans to følgesvenner, Kautes og Kautopates, den ene med en fakkel opp mot himmelen, den annen med en fakkel ned mot jorden. Disse to danner en enhet med Mithra. Det ble oppfattet som en treenighet.

Her var det det "hellige måltid" fant sted om natten, den hellige nadverd med utdeling av brod og vin, symboler for det nye liv. Kirkefedrene Justin og Tertullian var begge meget fortørnet over at Mithradyrkerne hadde noe som i den grad lignet den kristne nadverd. De kunde imidlertid ikke påstå at Mithradyrkerne hadde kopiert de kristne nadverd. Mithradyrkerne hadde jo det hellige nattmåltid foran den evige flamme allerede flere hundre år for vår tidsregnings begynnelse. De nidkjære kirkefedre hevdet derfor at det måtte være djevelen og onde demoner som hadde forordnet dette for Mithradyrkerne. Man må i så fall si at djevelen har vært ute i god tid og at han har vært usedvanlig forutseende.

Men vi skal merke oss at det bare var de innviede i de høyere grader som hadde adgang til det hellige måltid. Mithramysterienes nadverd er et meget eksklusivt måltid.

I løpet av innvielsen måtte mysten gjennomgå en symbolsk dod. Forst da kan han bli bærer av det nye seierrike liv, den "nfvodte" sol. - Den enkelte ble slik foyet inn i det store verdensdrama.

I årsløpet så Mithradyrkerne et bilde av det samme. Om vinteren begynner mørket kulden og doden å få overtaket. Men så seirer solen og fodes på nytt idet den begynner å stige like etter vintersolhverv. Det er Solens dag, Dies Solis, den 25. desember.

Dette er bakgrunnen for at den 25. desember var Mithrareligionens hovedhoytidsdag allerede flere hundre år for vår tidsregnings begynnelse. - Mithradyrkerne hadde en syvdagers uke, hvor hver dag var tildelt de fem planeter, månen og solen. Deres ukehoytidsdag var søndagen, solens dag, - mens jodene som bekjent holdt sabbaten hellig.

Denne opplevelse av årsløpet er ikke Mithrareligionen alene om. Den spiller en stor rolle i de fleste religioner som har sin opprinnelse i den tempererte sone, hvor årsløpet jo danner grunnvullen for alt liv. Særlig dramatisk og sterkt kom denne opplevelse frem i den nordligste del av den tempererte sone. Her har kulden, doden og mørket i den grad overtaket ved midtvinterstid at det ser ut som om lyset har tapt. Solen forsvinner en tid helt. Hvor meget større var ikke så jubelen, hver gang den på nytt viste seg.

Den greske historiker Prokopios (som levde i det 6. århundre) forteller: "På oen Thule langt mot nord såes solen ikke i 40 dager, men når de 35 var gått, sendte man speidere opp på de høyeste bjergtopper, og når disse utsendinger så solen, gav folket seg til å holde store gjestebud for å feire solens gjenkomst."

Den dag idag feirer man i Nord-Norge nordfor polarsirkelen den dag solen igjen kommer til syne, - "Soldagen".

Julefesten, "jol", var i det gamle Norge de store midtvinterfester hvor man merket at solen igjen begynte å stige etter solhverv. - Det var den tid hvor man riktig slo seg løs. Nu skulde der spises og drikkes ikke bare en dag, men mange dager til ende. Julegrisen ble ofret til stor glede for maven og i stor takknemlighet overfor det nye liv og det nye lys som var født i mørket. Og juleolet ble tappet, og latteren runget i hallen. Julen er den overstrommende gledens tid. Ordet "jul" betyr antagelig spok, lystig munterhet. Man kan etymologisk stille det sammen med fransk "joli", vakker, med oldfransk "jolif", lystig, med engelsk "jolly" og med italiensk "giulivo", lystig, munter, - fjernere også med latinsk "jocus", spok, og med litauisk "jukas", latter, spok, - idet den angelsaksiske form for ordet "jol" er "geoh (h) ol" og den urgermanske form må ha vært "jehwla", - indogermansk "jegelo".

Med Latteren og spoken fulgte dyremaskeringene, "julebuk", og også den store flom av julegaver, "jola-gjof" som det heter på oldnorsk.

Vi kjenner her igjen de romerske "Saturnalier" ved vintersolhverv med maskeopptog og gaveflom.

All denne dyrkelse av det nye liv har en mørk kontrast. Den mørkeste vintertid er den årstid hvor menneskene sterkest har følt alle onde motmakter, kjente og ukjente. Det er som om alle onde krefter slippes løs. - Så tallrike er alle de sagn og skikker om onde vetter og spøkelser i juletiden, at der fins forskere som har villet benekte at julen ren Solfest, hoytiden for det nye liv, det nye lys. De har hevdet at julen var en dodshoytid. - Dette er ikke direkte galt. Det sterkeste lys kommer til syne i det dypeste mørke. Men vidner ikke nettopp den mørke skygge om lyset?

Hele denne dramatik av kamp mot mørke makter og dyrkelse av det nye lys, den nye varme kom sterkest

frem i Mithrareligionen og Mithramysteriene.

Og der var denne lysdyrkelse liksom konsentrert om et brennpunkt, hovedhoytidsdagen for lysets fødsel i mørket, Solens dag, den 25. desember.

Dette er det de kristne står overfor. Deres livskjerne er den levende Kristustro, forbindelsen med den Oppstandne.

Og så sier Ambrosius i Milano (4. årh.) det forlosende ord:

"KRISTUS ER VÅR SOL. "

Solens dag, den 25. desember, er altså dypere sett vår Frelsers fødselsdag. Dermed får med ett slag hele den gamle soldyrkelse en ny og høyere mening. Den nye frelse er konsentrert i et bestemt menneske, Menneskesonnen Jesus Kristus, Guds Sonn - Det guddommelige kommer her til syne helt individualisert i et bestemt JEG. - Derved sprenges alle de gamle begrensninger av blodsslektskap og gruppeegoismer. Som Paulus sier i sitt brev til Galaterne, (3. kap. 28. vers) : "Her er ikke jode eller greker, her er ikke trell eller fri, her er ikke mann eller kvinne, for dere er alle en i Kristus Jesus. , , Mithramysteriene derimot var for mennene. Den høye moral vi finner i Mithramysteriene var utpreget gruppemoral. Ærlighet, for eksempel gjaldt som et absolutt moralsk krav, men kun overfor brodrene i Mithrareligionen.

Det kristne gjelder selvsagt hele menneskeheten.

Når vi følger kristendommens utbredelse og utvikling opp gjennom middelalderen, finner vi to helt forskjellige måter å forholde seg på overfor den hedenske religion, de hedenske naturreligiose skikker de kirstne motte, særlig i de germanske områder. Den ene bar frem den kristne tro slik at den samtidig vilde utrydde alle andre religiose skikker den motte, som regel ved hjelp av spyd og sverd. Rene utryddelseskriger ble for eksempel fort mot sakserne.

Den andre bar den kristne tro frem slik at den hele tiden tok hensyn til det som fantes av hedenske naturreligiose skikker. Intet ble godtatt i den form det eksisterte. Men det ble fort videre, fordypet, slik at det fikk en ny mening. Det ble forvandlet og "kristnet". - Det er dette som skjedde med julefesten.

Vi har her karakterisert disse to holdninger i ren form. Det er naturligvis en sterk forenkling. I praksis finner vi alle slags overganger og kompromisser, hvor man har litt av den ene og litt av den annen.

Der hvor den rigorose utryddelsestendens dominerer, finner vi en kristendom som kan virke meget sterk og streng, men som nærmere betraktet har noe uttorket, tilstivnet i seg. Hvis den alene hadde hersket, hadde vi nu ikke hatt noen kristen julehoytid i det hele tatt. Julehoytiden vilde da være blitt utryddet som noe hedensk, ukristelig, djevlesk.

At vi har julen som en kristen hoytid, kommer av at den FORVANDLENDE kristendom også var levende og virket:

"En rose er utsprungen
Alt av en rot så fin.
Av fedrene lovsjungen
Av Davids ætt og min.
og den en blomst har satt
Midt i den kolde vinter,
Og det ved mørkest natt."

Stryk den 3. og 4. linje, og man får den hedenske naturreligiose julehoytid, hvor det nye liv fodes i mørket og kulden. - Og allikevel er dette skjonne julevers helt og holdent et kristent julevers. Naturopplevelsen er her ikke utryddet som noe hedensk, mindreverdig. Den er forvandlet, gjennomtrengt av Kristus Jesus. Jordlivet drepes ikke. Det får sin åndelige mening.

Men alt levende har gjerne også dode slagger i seg. Alt som forvandles, har en tendens til å bli bare litt forvandlet. Tunge, ugjennomsiktige rester henger igjen.

Og har ikke vår moderne jul ganske meget av slikt uholdbart, uforvandlet "dodkjott" i seg?

Vår tid trenger ubegrenset meget av den forvandlerende livskraft som kan omfatte hele naturen og gjennomlyse den slik at den får en menneskelig mening.

Vi vil nu til slutt ta et eksempel, noen ord av et slikt omfattende menneske, en ånd som er sterk nok til å trenge gjennom alle livets områder. Det er et lite stykke av en juledagspreken som Nicolaus Cusanus holdt i Augsburg, den 25. desember 1439.

Men la oss først antyde noe av dette genis virksomhet.

Han har allerede tatt på forskudd ideen i det kopernikanske verdensbillede. Han har beskrevet den erkjennelsesteoretiske side av sansningen slik, at vi den dag idag kan lære av ham. I matematikken var han en av tidens fremste og syslet særlig med uendelighetsbegrepet, både det "uendelig store, og det "uendelig små", begreper som får fundamental betydning i infinitesimalregningen 250 år senere. I teologi, filosofi og jus har han lagt frem synspunkter som i den grad treffer blinken at man aldri blir ferdig med dem. Men først og fremst er han den praktiske organisator - som kardinal - med virkefelt ut over hele Mellom-Europa. Hans store mål - som han ikke nådde- var gjenforeningen av den vesteuropeiske og den osteuropeiske kristenhet.

Når vi tar denne enorme virksomhet på alle disse felter i oyesyn, er det desto mer overraskende å finne at det som mest av alt er karakteristisk for Nicolaus Cusanus, er hans evne til å få frem det intimeste indre i menneskets vesen. - Dette er det som også kommer frem i det følgende lille sitat.

Vi kan her særlig legge merke til hvorledes naturen og hele verdensaltet, lyset og hele solen er foyet inn i en sammenheng, slik at det får en åndelig mening, og slik at det får en retningsbestemmelse til det innerste i mennesket. - Verdensdramaet foregår samtidig i det enkelte menneske. "Sion" er både hele menneskeheten, det utvalgte folk og den enkelte menneskesjel på veien til det åndelige liv. " Nicolaus Cusanus talte som regel fritt uten manuskript. Men han forberedte seg grundig. Det følgende er et stykke av de notater han hadde utarbeidet til juledagsprekenen 1439, (som han holdt på latin) :

"Datteren Sion satt i mange år fanget i mørket av skyggen av mangelen av det åndelige liv. Da så hun i profetene tallrike stjernestråler, som gav en losning av dag, og som ved åndens liv og ord viste at den fulle dag vilde komme. Ofte var det en trost for datteren Sion, d. v. s. menneskesjelen som torster begjærlig efter å skue det åndelige liv (anima scilicet intuitionis desideratissime intelligentialis vitae avidissima - ") . Og mange dager hengikk slik. Dog, - skyggene som viste seg, var forgjengelige, - men de viste seg å være forenet med en stadig lysere dag. Og IDAG lyste den egentlige, hellige dag, ja det hellige selv, som ikke kan sammenlignes med det som var og det som kommer. Lysende, sier jeg, ikke formorket av noen skygge, men fordrivende alt mørket i det fjerne. Ikke som en av stjernene, men som den sanne SOL selv i sin opphøyete, opprinnelige klarhet, - nei, heller ikke som solen i dens klarhet, men som DET UENDELIGE LYS SELV, SOM IKKE ER SYNLIG FOR NOE SANSELIG OYE, - som ikke har noen skygge i seg. Lysende strålte den opp for oss, for at VEIEN skulde være klar for oss, for at alle feiltagelsers mørke skulde flykte for SANNHETEN, for at doden selv skulde være dod ved selve LIVET, og alt det i fullkommen enhet, fordi LYSET selv er VEIEN, SANNHETEN og LIVET. Brudgommen, som hadde sin bolig i SOLEN, og som vi så lenge med brennende lengsel og attrå har ventet på, - BRUDGOMMEN viste seg idag, lysende for datteren Sion. Kom altså dere, som i Kristus er forberedt til dette, og som er forsamlet her. La oss tilbe ham, for at han skal mottas i vårt ydmyke sinn og liksom trostens dugg senke seg ned i oss i prekenens ord, som jeg holder om ham og ved ham, senke seg ned i oss, liksom i moren som foder barnet. Til dette lys vil vi nærme oss med tillid."

Det skulde fremgå av denne artikkel, at slike ord av Nicolaus Cusanus har åndshistoriske perspektiver langt bakover til de forkristne Mithramysterier og enda lengre tilbake. De danner et viktig stadium i slutten av middelalderen på den lange forvandlings vei. De vidner om en åndens forvandlingskraft som for hvert århundrede som går, kan bli stadig mer aktuell for det enkelte menneske og for hele menneskeheten.

Førsteutgave:

Mennesket, Bergen, 1960/4

www.joergensmit.org er webbadressen til material av og om Jørgen Smit.
Biografisk material, utgivelser, foredrag, arbeidsplasser o.s.v. utgitt av Rembert Biemond